

oldal, sem a helyi erőforrások nem teszik lehetővé a lépéstartást az egyébként száguldó technikai fejlődéssel. Ennek következménye az infrastruktúra gyorsuló öregedése, és alkalmatlansága a modern szolgáltatások biztosítására. Itt – úgy gondolom – az egész szakma egyöntetű fellépésére van szükség. Ezt igazolja vissza egyébként a már idézett Humán Infrastruktúra Operatív Program is, amely kimondja, hogy „csak akkor történhet érdemi változás, ha a könyvtárügyi fejlesztések a kormányzat egészének fejlesztési ügyévé válnak.”

Kiss Gábor

Gyermekfolyóirat születése a Deák Ferenc Megyei Könyvtárban

Az *Olvasó Lurkó* című havi lap 2005 májusában született meg a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárában.

Létrejöttének gondolata abból fakadt, hogy a könyvtárunkba látogató gyerekek szívesen válogattak a nekik szóló folyóiratok között, ám amikor haza szerettek volna vinni, hogy otthon olvassák tovább kedvenc rovataikat, csalódottan vették tudomásul, hogy folyóiratot nem kölcsönöz a könyvtár. Ekkor támadt az az ötletem, milyen jó lenne egy olyan gyermekeknek szóló periodika, amit haza is lehetne vinni. A folyóirat tehát egyfajta hiánypótló eszköz lett!

A következő lépés az volt, mi legyen az új lap neve, mert a név sok mindent elárul. Olyasmit szerettem volna, ami tükrözi, hogy kiknek szól, emellett könnyen megjegyezhető. Hosszas gondolkodás után lett *Olvasó Lurkó* a kiadvány neve.

Fontos feladat volt a célkorosztály kiválasztása, azaz kinek, melyik csoportnak szóljon. Milyen korú legyen az a réteg, akit meg szeretnék szólítani. A nagyobbakat – itt a 13–15 éves korosztályra gondolok – inkább a tinimagazinok kötik le, és számukra több folyóirat is van: (*IM, Bravo, 100xszép, OKÉ Magazin, Zsiráf* stb.). Ennek a korosztálynak tehát szélesebb kínálat áll rendelkezésére az időszaki kiadványokból, több őket érdeklő lapot forgathatnak. Emellett ez a korcsoport inkább a helyben olvasást pártolja. Amúgy a fent említett magazinok közül az *OKÉ Magazin* és a *Zsiráf* kivételével a színes havi lapokat egy évfolyam megjelenése után selejtezi a könyvtár, és akkor azokat el is vihetik a gyerekek. Célközönségként tehát a fiatalabb korosztályra esett a választásom, konkrétan a 7–12 éves gyermekekre gondoltam. Áttekintettem, melyek a rendelkezésre álló folyóiratok, és a következőket találtam: *Buci Maci, Dörmögő Dömötör, Micimackó Magazin, Bocs, Szivárvány Magazin*. Az ötletek gyűjtéséhez ezeket lapoztam át, és megpróbáltam e sajtótermékekből ihletet méríteni: melyek lehetnének azok a rovatok, cikkek, érdeklődési területek, amelyeket a mi gyermekfolyóiratunkban is alkalmazni lehetne. Ötletforrásként gondoltam arra is, hogy más megyei könyvtárak gyermekkönyvtárainak honlapjait is megnézem, hátha készítettek hasonló kiadványt. De nem találtam ilyen jellegű, gyermekeknek szóló havi lapot az áttekintett weboldalakon.

Az elképzelésem az volt, hogy az újság egyszerre legyen szórakoztató, hasznos és változatos, ugyanakkor egyszerű felépítésű és jól áttekinthető. A kiadvánnyal szerettem volna másfajta – a hagyományostól eltérő – kapcsolatot is teremteni a gyermekolvasók és a könyvtár között. Tudjuk mindannyian, akik a szakmában dolgozunk, hogy hiába rendelkeznek a könyvtárosok varázserővel, szükség van cselre és fortélyra ahhoz, hogy a gyermeket az olvasás szükségessége és fontossága felé tereljük. A fegyvertárunkat bővíteni kell, mert új „ellenfelek” jelentek meg (számítógép – internet), a már meglévők pedig erősödtek, gondolok itt a televízióra. Vitathatatlan, hogy ezeknek az információhordozóknak pozitív hatása is van, de ez csak akkor jöhet elő, ha a gyermek megtanul az új eszközökkel helyesen bánni.

A konkurencia – mint a televízió és a számítógép – óriási információtömeget közvetít a gyermek számára, aki pedig, ha nem kap más alternatívát, beéri ezzel! Szakmai szemmel be kell látnunk, hogy a mai gyermek más közegben nevelődik, másfajta családmóddal veszi körül. A korábbi „nagyamás miliő” már ritka, a nagyszülőkről leválnak a fiatalok, és ezzel a nagy mesemondó, mesefelolvasó szerepe csökken, háttérbe szorul. Az új családmóddal a szülő elfoglalt, és a mesélés, a gyermeknek való felolvasás elmarad. Nyilván van jó példa is, csak ritkán találkozok vele az ember! Azt szerettem volna, ha az újság egyszerre szólhatna a gyermekhez, és ha a szülő kezébe kerül, ő is haszonnal forgathatná.

A havilap segítségével kapcsolatot építhetünk ki a gyermekkel is, mert egyrészt a benne szereplő könyvajánlókat olvasva kérheti a könyvet a könyvtárostól (csak olyan irodalmat ajánlok, ami a könyvtárunkban megvan). A rejtvények megoldásával, a megfejtés beküldésével, értékelésével a személyes kapcsolat is erősödhet a könyvtáros és a gyermek között. A rovatok sokszínűsége segíthet abban, hogy a szabadidő hasznos eltöltéséhez hozzájáruljon ez az újságolvasó tevékenység is, mert azok, akik nem szeretnek könyvet olvasni, talán szívesebben lapozzák az újságot, hiszen az nem olyan terjedelmes. A rovatok a helyi aktualitásokkal, gyermekkönyvtári rendezvényekkel kiegészülhetnek, az állandó rovatok azonban változatlanul jelennek meg. A bővülést az adott hónap időszerei eseményei adhatják.

Az időszaki kiadvány egyfajta kommunikációs eszköz, ha úgy tetszik, a gyermekkönyvtár PR-eszköze, amely a gyermekolvasók, általuk a szülők és pedagógusok fele irányul. Tehát a gyermekkönyvtár használóit szeretnénk megnyerni az olvasásnak ezzel a médiaeszközzel. A jó közönségkapcsolat fenntartása fontos feladat; a fiatal generációt meg kell szólítani, mert ő lesz a jövő olvasója. Hiszen legyen bármilyen remekmű is a dokumentum, olvasó nélkül mit sem ér! Úgy gondolom, hogy az újságnak sokoldalúnak kell lennie, mert minden gyermek más, és kell hozzájuk találni kapcsolódási pontokat. Ezeknek a motívumoknak a megtalálásában segítettek a már meglévő gyermekmagazinok. A tanulmányozásuk során mindegyikben volt mese, játék, tudomány, érdekesség, humor és valami meglepetés.

Az újságot egyszerre szerettem volna modernnek és hagyományörzőnek kialakítani. A rovatok elnevezésekor is erre próbáltam törekedni.

Ismerkedjünk meg a rovatokkal és azok tartalmával!

A *Hagyományozó című* rovatban a népszokásokat mutatom be az adott hónap napjaira vonatkozólag. Ehhez *Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika Jeles*

napok, ünnepi szokások című könyvét használom forrásmunkaként. Ezt a rovatot azért tartom fontosnak, mert a kultúra szerves részét képezi a népszokás, a hagyományvilág ismerete. A klasszikus értelemben vett jeles napokat (költészet napja) kiegészítem a modern kor vívmányaihoz kötődőkkel is, pl. az úrhajózás világnapja, a táncművészet világnapja. További rovatok: *Lepetyelő*, *Engem minden érdekel*, *Verselgető*, *Hümmögő*, *Viccelődő*, *Kobaktörő*, *Újságoló*, *Készítsük együtt!* Alkalmanként könyvtári események (pl. az egész országot olvasási lázba hozó Nagy Könyv-játék) és egyéb helyi rendezvények (pl. Zalai gyermekkönyvhetek, 2005) programjai is megjelentek benne.

A *Lepetyelő* könyvajánlást (mese és verses könyvek) tartalmaz. A történetek bemutatása két korosztályra (7–8 és 9–12 éveseknek) lebontva történik. Nemcsak az újonnan megjelent gyermekirodalomból válogatok, hanem az időszzerű eseményekhez, az iskolai és társadalmi ünnepekhez kötődően is ajánlok könyveket.

Az *Engem minden érdekel* rovatnak már a címe is kíváncsiságra adhat okot: a kis felfedezőket kalauzolom el az ismeretterjesztő könyvek izgalmaival teli világába. A frissen megjelent tudományos könyvek segítségével beutazhatjuk a fáraók földjét, harcolhatunk a középkori lovagokkal, megismerhetjük a hieroglifák rejtelmét. Az ismeretterjesztő könyvekről adott rövid tartalmi leírás kedvet csinál az elolvasásukhoz, és igyekszik bebizonyítani, hogy a papírra írt ismeret tartogat(hat) még titkokat. *Verselgető* címmel olyan ismert íróktól idézek vidám verseket, akiket öröm olvasni, mert ki ne emlékezne *Romhányi József* kedves versikéire, vagy említsük *Szabó Lőrinc* gyerekverseit, és a sort még hosszan lehetne folytatni. A nagyvilág színes kis híreit a *Hümmögő* című rovat kínálja. Az *Újságoló* rovatban a gyermekkönyvtárba járó periodikák közül választok ki érdekes cikkeket, amelyekről úgy gondolom, hogy számot tarthat a gyermek érdeklődésére (pl. *Tudorka Magazin*, *Szivárvány Magazin* stb.).

Nincs olyan kisgyerek, de szerintem felnőtt sem, aki a tréfát, a viccet nem szereti, erre kínál mosolyogni valót a *Viccelődő*. A játék örömét szolgálja a *Kobaktörő* című rovat, ebben rejtvenyek, találós kérdések, labirintus játékok nyújtanak szórakozást. Sok kisgyermeknek adhat hasznos, kézművességgel kapcsolatos ötletet – ha tanácstalan, ha valamit szeretne ajándékozni, de ő maga akarja azt elkészíteni – a *Készítsük együtt!* rovat. Az újság hátlapján vidám színezővel kedveskedem a gyermekeknek.

A további céljaink között szerepel, hogy a megye városainak gyermekkönyvtáraiba is eljuttassuk a lapot, amelyben már az adott könyvtár gyermekkönyvtári rendezvényei, hírei is szerepelhetnének! Ezzel megyei módszertani feladatot is teljesítenénk, hasonlóan, a megye gyermekkönyvtárosainak szakmai tájékozódását szolgáló *Gyermekkönyvtári információ* (GYI) című on-line hírlevelünkhöz. A megyei gyermekkönyvtárban készült havi kiadvány adná az alapját a folyóiratnak, amelyet a városi gyermekkönyvtárosok által havonta elküldött helyi érdekességekkel bővítenénk. Ezáltal szélesebb körben lenne elérhető a kiadvány, és kapcsolatteremtő funkciója is jobban érvényesülhetne.

Minden kedves érdeklődőnek szeretettel ajánlom az *Olvasó Lurkót*, amelynek legfrissebb száma olvasható az interneten is: a <http://www.dfmk.hu/~gyerek/> oldalon.

Tóth Renáta

Művészetterápiás továbbképzés a balatonfüredi Városi Könyvtárban

Tavaly a Könyvtári Szakmai Kollégium – többek között – olyan továbbképzések megszervezésére írt ki pályázatot, amelynek célja a szakma aktuális kérdéseinek megvitatása. Nemcsak a könyvtárosok között, hanem széles körben is, talán az egyik legidősebb kérdés a hagyományos értelemben vett olvasás visszaszorulása kérdéskörének körbejárása.

Közhelyszámba megy, hogy milyen keveset olvasunk. Ennek okát nagyon sokan próbálták már megfejteni. A sok találgatás közül álljon most itt Lázár Ervin lényeglátó gondolata: *„Igazi irodalmat olvasni szellemi erőfeszítést jelent. Oly korban élünk, amikor az emberek szeretnek lemondani a szellemi erőfeszítésről”*. A tévé, a videó, a számítógép megjelenésével sokkal könnyebben eléghetjük ki a meseigényünket, ugyanakkor minőségileg jóval alacsonyabb szinten, mint a Gutenberg-galaxis korában. *„A tömegmédiások”* – meglévő előnyeik mellett is – *„átformálják, elaltatják az ember gondolkodását”* (Adamikné Jászó Anna). A vetített képekkel nem lehet vitatkozni, nem tudunk megállni és elgondolkodni. Elmarad a belső feldolgozás, pedig a gyermeknek csak az lesz intellektuális kincse, amit önmagában el tud játszani. A sok tévé-, videonézés, számítógépezés következtében csökken a kreativitás, a képzelőerő, szűkül a szókincs, magatartászavarok jelentkezhetnek, és nem utolsósorban romlik a gyermek szemé is. A számítógép és tévé börtönében jó képességű gyermekek veszhetnek el, válhatnak közömbössé emberek és tárgyak iránt. Már most megalapozódhat a „függőség” – először a tévé, a számítógép, aztán... Gyermekkönyvtárosként – a lehangoló tények ellenére – hiszek abban, hogy az emberi tudásnak örökre szerves részét jelenti az írás–olvasás. Ha a tapasztalat szerint a direkt módszer nem vezet eredményre, akkor könyvtárosként a reális és ideális állapotot áthidaló „trükkökhöz” folyamodunk.

Ezt kívántuk kifejezni pályázatunk, majd annak kedvező elbírálása után a megvalósított művészetterápiás továbbképzésünk címevel is: *„Olvasni öröm – alternatív kísérlet egy gyermekkönyvtárban a biblioterápia, a drámapedagógia és a zeneterápia segítségével”*. Az alternatív jelzőt kettős értelemben használjuk: egyrészt kísérletünket rendhagyónak, semmiképp sem szokványosnak gondoljuk; másrészt választhatónak, önkéntesnek, semmiképp sem kötelezőnek. Kísérletünk helyszíne a könyvtár. Az az intézmény, amelyhez semmiféle stigma nem tapad, ahol mindenki olvasóként, könyvtárgyásként van jelen. A könyvtárosok etikai köddexe szerint is itt csak az esélykiegyenlítés érdekében történik pozitív megkülönböztetés, például a gyermekek, a szellemi, fizikai vagy szociális hátrányokkal küzdő személyek körében. *„Trükkjeink”* – a biblioterápia, a drámapedagógia és a zeneterápia – sajátos módszerek, amelyeknek ágán öröm fakad. Összehasonlítva e három terápiás módszert, leszögezhetjük, hogy mindhárom olyan, amiben részt

kell vennünk. Itt nincs lehetőség a kibújásra! Talán éppen ez a közös munka az, ami katarzishoz vezet minden résztvevőt. S már útban is vagyunk „*A teljesség felé*” akaratlanul is felidézve bennünk a költő sorait: „*Örömöm sokszorozódjék a te örömdben, hiányosságom váljék jóssággá benned*”.

Március 23-a és 25-e között megrendezett, elsősorban gyermek- és iskolai könyvtárosok számára meghirdetett művészetterápiás továbbképzésnek a balatonfüredi Városi Könyvtár adott otthont. Háromnapos tanfolyamunk előzményeül a könyvtárunk gyermekrészlegén már második éve folyó művészeti foglalkozássorozat szolgált. Az *Itt a kezem, nem disznóláb!* című, társadalmi integrációt segítő program keretében a különböző művészetterápiás módszerek – szövés, báb- drámajáték, biblio- és zeneterápia – segítségével végeznek közös tevékenységet a sajátos nevelési igényű és az ép gyermekek. Választott módszereink mindegyikére jellemző, hogy a jobb agyfélteke irányítása alatt álló érzelmi intelligenciát (EQ-t) fejlesztik. Az említett eljárások kipróbálása, a pozitív visszajelzések megtapasztalása után arra gondoltunk, hogy tapasztalatainkat „közkinccsé” tesszük. Ezért azokat az előadóinkat, akik az említett program keretében gyermekekkel foglalkoztak könyvtárunkban, most arra kértük meg, hogy ezúttal felnőttek számára tegyék hozzáférhetővé az általuk képviselt módszerekben rejlő lehetőséget.

Így lett művészetterápiás továbbképzésünk első napjának előadója Lázár Péter drámapedagógus, rendező, a Magyar Drámapedagógiai Társaság tagja. Ő változatos játékaival megmozgatott minden résztvevőt, és az idő rövidege ellenére is sikerült összekovácsolnia bennünket. Az *Itt a kezem, nem disznóláb!* című foglalkozássorozat egyik drámaóráját bemutató (Madaras Csaba által készített) film segítségével az előadó megmutatta a tanfolyam résztvevőinek, hogy a drámajáték hatékonyan alkalmazható integrált foglalkozás keretében is, hiszen az együttes élményből fakadó öröm következtében elmosódnak az ép és sérült gyermekek közt meglévő, értelmi képességekben megjelenő különbségek. Nyilvánvalóvá válik, hogy a két csoport között az öröm, a játék tekintetében nincs különbség! Az örömből fakadó játék élményét mi magunk is megtapasztalhattuk, hiszen a nap végére valamennyien átélhettük a József Attila által mondottakat: „*Én boldog pillanataimban gyermeknek érzem magam, és akkor derűs a szívem, ha munkámban játékot fedezek föl. Félek a játszani nem tudó emberektől, és mindig azon leszek, hogy az emberek játékos kedve el ne lankadjon*”.

Tanfolyamunk második napján Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója kötötte le figyelmünket színvonalas, tartalmas előadásával. Megtudtuk tőle, hogy az együtt mondott mesék, játékok, történetek a történelem során mindig biztos igazodási pontot jelentettek az emberi közösségek számára. Így aztán a „biblioterápia” valójában egyidős a mesemondással. Tudományos alkalmazására csak a XIX. században került sor, mégpedig a sérült emberekre való odafigyelés kapcsán. A XX. században aztán újra a klinika falain kívülre került, és a fejlesztő biblioterápiás ág megjelenésével egyúttal a könyvtárak eszköztára is bővült. A biblioterápia történetén kívül a nap folyamán betekintést nyerhettünk még a biblioterápia meghatározásába, módszereibe, valamint a képzési lehetőségekbe is. Felmerülő kérdéseinkre is választ kaptunk az előadótól. Sajnos, a szűkre szabott idő miatt nem volt lehetőség egy konkrét foglalkozás demonstrálására. Ugyanakkor azok a novellák, ame-

lyeket Bartos Éva szemléltetésül hozott magával, lélektől lélekig hatottak, valamennyiünket mélyen megérintettek. Általuk megsejthettük a módszerben rejlő számtalan, csodálatos lehetőséget.

Továbbképzésünk harmadik, egyben utolsó napja a zene jegyében telt. Előadónk Urbánné Varga Katalin, a Magyar Zeneterápiás Egyesület elnöke, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karának főiskolai adjunktusa volt. Megtudtuk, hogy a zeneterápia bárki számára hozzáférhető, hiszen semmilyen zenei előképzettség nem kell hozzá. Itt a hangsúly nem a szóbeli önkifejezésre tevődik, hanem az ún. metakommunikációra, amelyet vagy elfelejtettünk már vagy meg sem tanultunk ebben a ma már többnyire gépekkel kommunikáló világunkban. A zeneterápia segítségével olyan személyiségrétegek érinthetők meg és hívhatók felszínre, amelyek egyébként rejtve maradnának. Az előadó délelőtti előadását videovetítéssel színesítette. Ebéd után valamennyien megtapasztaltuk a zeneterápia személyiség- és közösségfejlesztő hatását. Estére a „karmesterünk” segítségével úgy szólaltak meg a kezünkben a különböző hangszerek, eszközök, hogy közben észre sem vettük, mi magunk is „zenekarrá” váltunk...

Továbbképzésünk résztvevői zömében Veszprém megyei gyermek- és iskolai könyvtárosok, valamint (gyógy)pedagógusok voltak. De érkeztek vendégeink a határon túlról is: Gyergyószentmiklósról Bákai Magdolna, az ottani Városi Könyvtár igazgatója, aki egyúttal a gyergyói *Itt a kezem, nem disznóláb!* kört is szervezi ez év januárjától, amióta a székelyföldi könyvtár is bekapcsolódott a művészeti foglalkozássorozatunkba. Vendégünk volt még Sepsiszentgyörgyről Kovács Hajnalka, a Kovászna Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárosa.

Az ünnepélyes megnyitón jelenlévőket fűvészenével fogadta Csincsi Ferenc, a balatonfüredi Ferencsik János Zeneiskola igazgatója, a Városi Fűvészenekar karnagya és egyik munkatársa, Kötél József. A zenei ráhangolódás után a balatonfüredi Városi Könyvtár igazgatója, Sárköziné Sárovits Hajnalka köszöntötte a vendégeket. Megnyitó beszédében elmondta, hogy Balatonfüred várossá nyilvánításának 35. évfordulója alkalmából jelen rendezvényével könyvtárunk is bekapcsolódik az ünnepélsorozatba. Továbbá, hogy az évforduló kapcsán a könyvtárunkban szeretnénk létrehozni egy olyan alkotóműhelyt, amely a jövőben szellemi központjává válhatna a jelenlegihez hasonló képzéseknek. Ugyanezt Bartos Éva is kiemelte a Klub Rádióknak adott nyilatkozatában. Hangsúlyozta, hogy a szellemi műhely megteremtésével a füredi könyvtár lehetővé teszi, hogy a művészetterápiás képzés iránt érdeklődő kollégák bármikor eljöhessenek Balatonfüredre, hogy valami újat tanuljanak. Segédkönyvtárunk kialakításával is ezt kívánjuk elősegíteni.

Mіндеzt nemcsak mi, könyvtárosok gondoljuk így, hanem városunk polgármestere, Bóka István is, aki programunk fővédnökségét is vállalta, és személyes jelenlétével is megtisztelt bennünket az ünnepélyes megnyitón.

Eredetileg 40 főre terveztük a továbbképzésünket. Ez egy kicsit bővült, mert ténylegesen 49-en vettek részt a tanfolyamunkon. A résztvevők kb. egyharmada mindhárom napon jelen volt. A meghívottak fele két, tetszés szerinti témát részletezett előnyben, de olyan is akadt, aki csak egy előadásra jelentkezett. A visszajelzések szerint a legtöbben a teljes képzésen részt vettek volna, de az anyagi fedezet (szállásköltség) hiányában erre nem volt módjuk. Egyébként az előadók is sajnálattal jelezték, hogy egy-egy nap után búcsút kell venniük a csoporttól,

hiszen tökéletes úgy lett volna, ha a három nap folyamán az előadók, a résztvevők és a szervezők végig együtt maradhattak volna.

Panaszra mégsincs okunk, mert a tanfolyam utóregzései gyanánt pozitív visszajelzéseket kaptunk. Sepsiszentgyörgyi kolléganőnk írta, hogy *„Amikor szombaton felültünk a vonatra, csordultig voltam élményekkel. Nagyon hálás vagyok nektek, hogy ezt átélhettem. Olyan szeretettel és figyelemmel fogadtatok, hogy minden távolság és idegenség eltűnt, úgy éreztem magam, mint egy meleg családi fészekben. Nagyon sokat tanultam, az előadók tapasztalt, felkészült és varázslatos személyiségű emberek, a résztvevőkből szinte azonnal egy őszinte, meghitt, barátságos csapat lett. És mindenki, akivel sikerült közelebből is megismerkednem a szünetekben, az ebéd alatt, szóval sok nagyszerű embert ismertem meg, úgy érzem, rengeteget gazdagodtam e pár nap alatt. Tegnap már ki is próbáltam egy pár gyakorlatot a gyerekekkel, és nagyon élvezték. Azt hiszem, ez olyan, mint egy hullám. Ti elindítottatok valamit, és ez terjed, az élményeimet meg kell osszam másokkal, a gyerekek elmesélik otthon, hogy milyen jól játszottak, és így tovább... Nagy dolgot csináltatok, mert szerintem minden résztvevőben beindult ez a folyamat, és ezért nemcsak az az ötven valahány ember gazdagodott, aki jelen volt a tanfolyamon, hanem mindezeknek a kisebb-nagyobb környezete, a családja, az olvasói, a tanítványai... Szóval köszönöm, hogy vagytok, hogy adtok és lelkesedésből példát mutattok”*.

Mi pedig a balatonfüredi Városi Könyvtár nevében ezúton köszönjük támogatóinknak – az NKA-nak, a NKÖM-nek és Balatonfüred Város Önkormányzatának –, hogy segítségükkel mindehhez hozzájárultak.

Madaras Judit

Az információs írástudás összetettségéről

A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros egyik korábbi számában az információs írástudás meghatározása mellett arra is kitértem, hogy információs írástudással a könyvtárosoknak is rendelkezniük kell.¹

Ehhez érdemes még hozzátennünk, hogy a jelen könyvtárosa és a jövő könyvtárosai, azaz a könyvtár szakos hallgatók számára alapvető fontosságúak a következők:

1. Ismerjék az információs írástudás fogalmát.
2. Maguk is információs írástudóvá váljanak.
3. Ismereteket szerezzenek az információs írástudás oktatásának néhány kulcskérdéséről.²

Éppen az utolsó kérdéskör az, amely az eddigieknél több figyelmet érdemel.

Az információs írástudás ugyanis több szempontból szükséges a könyvtárosok számára. Segít abban, hogy fenntartsák az egész életen át tartó tanulás attitűdjét,

amely lehetővé teszi, hogy lépést tartsanak a folyamatosan változó információs környezettel. A könyvtár azonban nemcsak tanuló szervezet, hanem a tanulási környezet része is. A könyvtáros tehát a tanulást támogató, másokat az információs írástudás megszerzésében segítő szakember is.³

A tanuló szervezet kifejezés a menedzsment-szakirodalomban sűrűn használt fogalmat takar. A tanuló szervezeteket többek között a rendszerszemlélet fontossága, továbbá az jellemzi, hogy bennük komplex, folyamatosan változó munkafolyamatok mennek végbe, új megoldásokat keresnek a komplex problémákra, ezért állandó változásban, fejlődésben vannak.⁴

Nyilvánvalóan nem minden vonás van meg mindebből a könyvtárban. Aligha vitatja azonban bárki, hogy a rendszerszemlélet a könyvtár központi szemléleti tényezője kell, hogy legyen. A könyvtár egészére is igaz, amit a gyűjteményről mint rendszerről szoktunk mondani:

- nyitott, azaz a környezet függvénye,
- dinamikus,
- hierarchikus,
- meghatározója a visszacsatolás.⁵

Az sem kétséges, hogy az új megoldások keresésére is nagy szükség van, hiszen a könyvtárak meghatározó „életélménye” a változás. A könyvtárak az információs társadalom szókapcsolattal jellemzett változásoknak elszenvedői is, egyúttal azonban megvalósulását aktívan segíteni tudó intézményrendszer tagjai is.

A tanulási környezet az a hely, amelyben a tanulás megtörténik. A tanulást ebben az értelemben nem korlátozhatjuk a tananyag elsajátítására, hanem valamely értékek, normák, műveletek stb. kontextusához köthetők.⁶ Ezzel összefüggésben jelenik meg egyébként az a követelmény, hogy a korszerű felsőoktatási könyvtárnak tanulási forrásközponttá kell válnia, ahol a hallgatónak rendelkezésére áll minden eszköz a tanuláshoz, a tanulási módszerek elsajátításához.⁷ A tanulási környezet bizonyos modelljei a kommunikációt állítják a középpontba. A tanulási környezet szervezésében ennek megfelelően a folyamatos, fejlesztő kommunikáció feltételrendszerét kell megteremteni és továbbfejleszteni. Az ehhez felhasználható médiumok a beszéd, az írás-olvasás és a számítógép.⁸

Visszatérve magára az információs írástudásra, nézzük meg, melyek azok a tényezők, amelyekről – életkortól függetlenül – elmondhatjuk, hogy nélkülük nem alakítható ki az információs írástudás kompetenciája. Ezek a következők:

- tájékozódás az információhordozók között;
- az információ kiválasztása és alkalmazása;
- az összefüggések átlátása;
- a folyamatos és pontos olvasni tudás.⁹

Látható, hogy az első két esetben az információs írástudás olyan elemeiről van szó, amelyek a felhasználóképzésből eredeztethetők. Az összefüggések átlátása nyilvánvalóan szorosan kapcsolódik az információs írástudás kapcsán oly gyakran emlegetett és hangsúlyozott kritikai elemhez, az információforrások, a kapott információk kritikus megítéléséhez, összességében a kritikus gondolkodáshoz. Az olvasni tudás pedig visszavezet bennünket a kezdetekhez, ahhoz, amit írástudás-

nak nevezzük, azaz leginkább ahhoz a képességhez, hogy írott anyagokból információkat tudjunk hasznosítani.

Az információs írástudás összetett volta már ebben is megmutatkozik. Ha még hozzátesszük, hogy oktatásához el kell sajátítaniuk egy új pedagógiai szemléletet is, tovább nő e kérdéskör komplexitása.

A kapcsolódó pedagógiai irányzatok közül a konstruktivista tanulásfelfogás elsősorban abban tér el a korábbi felfogásoktól, hogy nem a tudás kívülről való származására, és ebből következően valamilyen közvetítésére alapoz, hanem abban hisz, hogy a tudást a megismerő ember maga konstruálja meg magában, mivel minden tanuló más és más információfeldolgozó rendszerekkel rendelkezik.

A konstruktivista tanulásfelfogás szerint az ember mindig egy előzetes, fejlődésének adott fokára jellemző képet hordoz magában a világról, amely meghatározza tudáskonstrukciós folyamatait. Éppen ez a felfogás tartja fontosnak a tanulási környezetek létrehozását és működtetését.¹⁰ Tantárgyak feletti és tantárgyak közötti tanulási módról van szó, amelyet gyakran szaktárgyakba integrálva célszerű oktatni. Nemcsak a könyvtár feladata, de a könyvtárnak kiemelt helye van az információs írástudás terjesztésében. Ezt az UNESCO egy 2005-ös vitaanyaga a következőképpen fogalmazza meg:

- Az információs írástudás a társadalom minden szektorának ügye. Minden társadalmi szektornak úgy kell alakítania, hogy a saját specifikus kontextusának megfelelően.
- Az információs írástudás lehetővé teszi, hogy információkhoz jussunk egészségünkről, környezetünkről, oktatásunkról és munkánkról.
- Ahhoz, hogy digitális információkhoz jussunk, szükségünk van számítógépes írástudásra, amely fokozódó mértékben előfeltételévé válik az információs írástudásnak és az információs társadalomnak.
- Az információs írástudást be kell építeni az alsó-, közép- és felső szintű oktatás tanterveibe, valamint az információs, továbbá az oktatási és egészségügyi szakemberek képzésébe.¹¹

Az információs írástudás az egész életen át tartó tanulás kontextusában alapja a műveltség elsajátításának. Nem véletlen, hogy az angol *information literacy* kifejezést információs kultúra vagy információs műveltség néven is magyarázhatjuk.

Ha elfogadjuk, hogy az információs írástudás készségei külön-külön is levezethetők napi, praktikus kihívásokból, a lényegük azonban éppen az, hogy együttesen egy alapképesség lassan szervesülő komponenseiként jelennek meg¹², akkor valamiféle műveltségre, kultúrára, kulturális eszköztudásra¹³ gondolunk.

Az információs írástudás és oktatásának része

- az információs társadalom természetének megértése;
- az információhoz való hozzáférés és az információ használatához kötődő értékek elsajátítása.¹⁴

Mindkettő összefüggésben van a műveltség fogalmával, hiszen az információs társadalom éppen azokat a változásokat és értékrendeket jelenti, amelyek megértése, értelmezése és felhasználása annak a műveltségeszménynek a fontos része, amely már az 1980-as években megjelent az oktatáselméletben, anélkül, hogy

mindezt „információs írástudásnak” nevezték volna, bár a fogalom maga már a '70-es évek közepétől ismert.¹⁵

Az Amerikai Könyvtáregyesület (ALA) információs írástudási kompetencia-listája¹⁶ is jól illusztrálja, milyen készségekről van szó. Az alsóbb éves vagy (a lassan, a felsőoktatás reformját követően idehaza is megszilárduló terminológia szerint) az alapképzésben résztvevő hallgatóktól elvárható, velük elsajátítandó készségek, képességek listája alapján a kompetenciákat három csoportba sorolhatjuk:

- információs (információ-visszakeresési) kompetenciák;
- gondolkodási (kutatás-módszertani jellegű) kompetenciák;
- kommunikációs kompetenciák.

A kompetencialista teljesítménymutatóként vagy eredményként meghatározza például, hogy az információs írástudással rendelkező hallgató:

1. Ismeri, hogyan keletkezik formális és informális módon az információ.
2. Felismeri, hogy a tudás különböző diszciplínákba rendeződhet, ami befolyásolja elérésnek módját.
3. Azonosítja a különböző információforrások célját és célközönségét.
4. Kiválasztja a legmegfelelőbb kutatási módszereket vagy információ-visszakereső rendszereket, hogy elérje a számára szükséges információt.
5. Az információforrásokból információkat von ki, ezeket rögzíti és kezeli.
6. Ehhez rendszereket alakít ki.
7. Olvassa a szöveget, amelynek kiválasztja fő mondanivalóját.
8. Saját szavaival újrafogalmazza azt.
9. Szó szerint idézhető anyagokat keres.
10. A szövegek mondanivalóját szintetizálja, hogy új fogalmakat alkosson belőlük.
11. Felismeri a fogalmak közötti összefüggéseket.
12. Meghatározza, hogy a megszerzett új ismeretek hatással vannak-e érték-rendszerére.
13. Vizsgálja a különböző nézőpontokat.
14. Meghatározza, hogy ezeket elfogadja-e vagy elveti.
15. Digitális szövegeket, képeket és adatokat kezel, azokat eredeti helyükről áthelyezve és formájukat átalakítva új kontextusba helyezi.

A lista nem teljes. Jól illusztrálja viszont, hogy valóban megtaláljuk a fent említett hármas tagozódást. Egyúttal mutatja azt is, hogy egy-egy pont több cél megfogalmazását jelenti. A 4. pont például egyaránt utal kutatás-módszertani és információ-visszakeresési kompetenciákra. Persze sohasem váltak el élesen egymástól ezek a kompetenciák. Mindkét típusú kompetenciákra szükségünk van, ahogy kellene a 15. pontban meghatározott kommunikációs kompetenciák is. Vajon a 7., 8., 10., 11. pontban megfogalmazottak inkább gondolkodásbeli – kutatás-módszertani vagy kommunikációs kompetenciák-e? A 12. pontban megjelenő értékrend melyik körbe tartozik inkább? Hasonlóképpen dilemmát okozhat a célok és a célközönség kérdése (3. pont). A különböző nézőpontok és ezek elfogadásának – elvetésének kérdése (13., 14. pont) átvezet bennünket a kritikus gondolkodás kérdésköréhez.

Ebben a tekintetben a könyvtár és a könyvtárosok helyzete némileg ambivalens. A gyűjteményszervezés példája jól mutatja, hogy folyton döntéseket hozunk arról, mely tételeket kell beszerezniük, melyeket ne szerezzünk be, melyeket kell kislejtezniük. Ez kiválasztási folyamat, amely alapjaiban a dokumentumokkal szemben tanúsított kritikus magatartást jelent. Ezt erősíti meg az a meggyőződés, hogy a könyvtárosoknak ezek a döntései értékszempontúak, nem pusztán az igények vezérlik őket. Szándékosan részesítünk előnyben bizonyos dokumentumokat másokkal szemben, s ez nem azonos a feltételezett igénnyel. Ahogy azt Buckland írja, a „könyvek, amelyeket a polcokra – az olvasók szeme elé – helyezünk, egyfajta hallgatólágos jóváhagyást hordoznak: ezek azok a könyvek, amelyekről tudnia kellene; ezek az Ön számára jó könyvek; ezek azok a könyvek, amelyek tetszeni fognak Önnek.”¹⁷

Gyorsan tegyük hozzá, hogy a gyűjteményfejlesztők mind az igényeket, mind az értéket is figyelembe kell, hogy vegyék. Akárhogy legyen is, fontos annak felismerése, hogy az érték szerinti megközelítés több mint egyszerű logisztikai feladat.

Az is igaz viszont, hogy ha mindezt összehasonlítjuk a kritikus olvasással, amelynek során nemcsak az információra figyelünk, hanem arra is, milyen gondolkodást tükröz az adott szöveg, a könyvtárosok tapasztalata kevésnek látszik. Ez azonban nem probléma.

Ahhoz ugyanis, hogy az információs írástudást elsajátító hallgatók képesek legyenek meghatározni egy-egy szöveg fő állításait és célját, célközönségét, meg tudják vizsgálni, milyen érvelést alkalmaz és milyen a szöveg felépítése, és miként változik tudományterületenként, más szakemberekkel, nyelvtanárokkal, a különböző szaktárgyak oktatóival kell összefognunk.

Az információs írástudás és oktatása sokféleképpen közelíthető meg. Középpontba állíthatjuk az információs írástudással kapcsolatosan megtanulandó, elsajátítandó ismereteket. Fokozott hangsúlyt kaphatnak a kompetenciák is.

Figyelhetünk arra is, miként tudatosul hallgatóinkban az információs írástudás, milyen tapasztalatok megszerzésében segíthetjük őket ezzel kapcsolatban. Összpontosíthatunk arra is, milyen módon válik tudatossá az információs írástudás szükségessége. Koncentrálunk társadalmi hatásaira, a digitális szakadék körüli problémákra.

A „tanuljunk meg tanulni” szemlélet azt a kérdést teszi fel, mit jelent információs írástudó építésznek, újságírónak, mérnöknek stb. lenni. Ez a megközelítés kapcsolódik legszorosabban a konstruktivista pedagógiához.¹⁸

JEGYZETEK

- 1 Koltay Tibor: A könyvtáros és az információs írástudás. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2004. 4. sz., 37–39. p.
- 2 Virkus, S. et al.: Information Literacy and Learning. In: European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education. Ed. by Leif Kajberg and Leif Lørring. Copenhagen: Royal School of Library and Information Science, 2005. 65–83. p.

- 3 Virkus S. et al. i. m.
- 4 Újhelyi Mária: Tanuló szervezetek – Szükségyszerűség és korlátok. http://www.econ.klte.hu/rendezvenyek/programsorozatok/tanszeki_estek/TanuloszervValosag.pdf (2006. március 19.)
- 5 Ferenczy Endréné: A könyvtár gyűjteménye. = Könyvtárosok kézikönyve. 1. Alapvetés. Budapest, Osiris, 1999., 198–199. p.
- 6 Tanulási környezet. <http://www.tanulasistrategiak.hu/temak/temaktanulasikornyezet.htm>
- 7 Varga Katalin: A felsőoktatási könyvtár. = Könyvtárosok kézikönyve. 3. köt. Budapest, Osiris, 2001. 141. p.
- 8 Komenczi Bertalan: Iskolai könyvtár az információs társadalomban. = Könyv és Nevelés. 2001. 4. sz., 63. p.
- 9 Sáráné Lukátsy Sarolta: Fejleszthető-e az önálló ismeretszerzés képessége? = Iskola-kultúra. 2001. 6–7. sz., 12–20. p.
- 10 A kapcsolódó pedagógiai irányzatok közül a konstruktivista tanulásfelfogás elsősorban abban tér el a korábbi felfogásoktól, hogy a konstruktivista felfogás nem a tudás kívülről való származására és ebből következően valamilyen közvetítésére alapoz. hanem abban hisz, hogy a tudást a megismerő ember maga konstruálja meg magában, mivel minden tanuló más és más információfeldolgozó rendszerekkel rendelkezik. A konstruktivista tanulásfelfogás szerint az ember mindig egy előzetes, fejlődésének adott fokára jellemző képet hordoz magában a világról, amely meghatározza tudáskonstrukciós folyamatait. Ezért is tartja fontosnak a konstruktivista pedagógia a *tanulási környezetek* létrehozását és működtetését.
- 11 UNESCO WebWorld Newsletter, 8 April 2005 http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=18565&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (2005. április 21.)
- 12 Karvalics László, Z.: Az információs írástudástól az Internetig. = Educatio. 1997. 4. sz., 681–698. p.
- 13 Báthory Zoltán: Tanulók, iskolák – különbségek. Budapest, Okker, 1997. 139–140. p.
- 14 Bruce, C. S.: Information Literacy Blueprint. 1994. http://www.gu.edu.au:80/ins/training/computing/web/blueprint/content_blueprint.html
- 15 Karvalics László, Z.: i. m.
- 16 Information Literacy Competency Standards for Higher Education. Chicago: ALA. 2000.
- 17 Buckland, M.: A könyvtári szolgáltatások újratervezése. Budapest, OSZK, 1998. 90–91. p.
- 18 Bruce, Ch., Edwards, S., Lupton, M.: Six Frames for Information literacy Education: a conceptual framework for interpreting the relationships between theory and practice. *ITALICS*. Innovations in Teaching And Learning in Information and Computer Sciences. vol. 5, no. 1, January 2006. http://www.ics.heacademy.ac.uk/italics/vol5-1/pdf/sixframes_final%20_I_.pdf (2006. március 21.)

Koltay Tibor